

Asia: VN/463/2021

Lausuntopyyntö hallituksen esitysluonnoksesta lastensuojelulain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

1. Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden asiakasmitoitus 35 lasta/sosiaalityöntekijä vuoden 2022 alusta ja 30 lasta/sosiaalityöntekijä vuoden 2023 alusta. (13 b §). Mitä vaikutuksia näette ehdotuksella olevan?

Ehdotusta on pidettävä kunnianhimoisena huomioiden sosiaalityöntekijöiden saatavuustilanne nyt ja tulevaisuudessa. Kunnissa on paljon sosiaalityöntekijöiden virkoja täyttämättä. Nykyisellään palvelutuotannon ongelmien juurisyy ei ole sosiaalityöntekijöiden liian vähäinen resursointi vaan saatavuusongelmat. Suunniteltua resurssia on tuskin koskaan käytettävissä. Mahdollisen lailla säädettävän asiakasmitoituksen jälkeen valvonta keskittyy siihen, ja kunnat pakon edessä siirtävät muista toiminnoista sosiaalityöntekijöitä lastensuojeluun. Häätapauksessa siirto on tehtävä vastoin viranhaltijan suostumusta, mikä johtaa siihen, että työntekijät hakeutuvat muihin tehtäviin. Kunnilla ei kuitenkaan ole vaihtoehtoa, koska valvovalle taholle on osoitettava, että on tehty kaikki voitava mitoituksen saavuttamiseksi.

Mitoitus on hankala myös työnantajan näkökulmasta. Sosiaalityöntekijät on lähtökohtaisesti palkattava pysyviin virkasuhteisiin. Sosiaalityön tarkoituksena on tehdä itsensä tarpeettomaksi. Kaikilla toimilla pyritään asiakkaiden itsenäisen selviytymisen tukemiseen, minkä pitäisi johtaa asiakasmäärän vähenemiseen, ja mikä kaiketi on myös lakiehdotuksen tavoitteena. Tässä tilanteessa sosiaalityöntekijöiden resurssin käytettävyyys muissa tehtävissä perustuu työntekijän suostumukseen, jolloin voi jopa syntyä tilanteita, että joissain kunnissa lastensuojelun resurssi on ylimitoitettu muiden sosiaalihuoltolain alaisten palvelujen kärsiessä resurssipulasta.

Henkilöstöpula tulee johtamaan myös epäterveeseen palkkakilpailuun, ja palkkojen korottaminen yhden toiminnon asiantuntijoilla vie mahdollisuudet resursoida tiimiin muita ammattilaisia. Kuntatalouden ja tulevan hyvinvointialueenkin taloudelliset resurssit ovat rajalliset. Hyvinvointialueen taloudellinen liikkumavara on n. 80 %:a alueen kuntien nykyisin soteen käyttämästä rahoituksesta. On hyvä muistaa, että kunta järjestää palveluja tulojensa puitteissa. Kuntalain mukaan palvelujen järjestämiseen on osoitettava riittävät määrärahat ja kunnan talouden tulee olla tasapainossa. Ei siis voida ajatella, että mitoitusta säätämällä palvelut paranisivat. Ne parantuvat siinä palvelussa, mitä mitoitus koskee, mutta vaje syntyy toisaalle, missä mitoituksia ei vielä ole. Tästä syystä sosiaalityön ja sosiaalihuoltolain alaisia palveluja tulisi tarkastella

kokonaisuutena, jotta vältetään osaamisresurssin keskittyminen kapealle sektorille, jonka palveluja käyttää vain muutama prosentti kunnan asukkaista.

Vähäisen sosiaalityöntekijäresurssin kohdentaminen lailla säädettävällä mitoituksella lastensuojeluun rapauttaa koko muun sosiaalityön kentän. Vastaava ilmiö on jo nähtävissä vanhuspalveluissa, missä ympärivuorokautisen asumisen mitoitus on aiheuttanut kriittisen työntekijäpulan kotihoitoon. Vanhuspalvelulain mitoitus säädettiin ns. hätäratkaisuna yksityisen sektorin toiminnassa ilmenneisiin väärinkäytöksiin tutkimatta tarkemmin ratkaisun vaikutuksia laaja-alaisemmin. Tilanne vaikuttaa nyt samalta lastensuojelun osalta, missä myös haasteet ovat suuret, ja perheet tarvitsevat apua. Lastensuojelu on kuitenkin viime sijainen palvelu, ja riittävät ja osaavat resurssit pitäisi olla käytössä varhaisemmissa palveluissa. Myös perhesosiaalityössä tarvitaan sosiaalityöntekijöiden osaamista, missä sielläkin on pulaa tekijöistä.

Ehdotetulla lakimuutoksella on hyvä tarkoitus, mutta se ei tuota toivottua lopputulosta. Lastensuojelutyö on kuormittavaa, ja työn kuormittavuus on keskeinen syy työntekijöiden työpaikan vaihtamiseen. Sosiaalityöntekijän koulutuksen saaneita on hakeutunut runsaasti muihin kuin asiakaspalvelutehtäviin. Mitoituksen sijaan pitäisi pyrkiä ratkaisemaan lasten ja perheiden ongelmia laaja-alaisemmalla tarkastelulla, ja mahdollistaa entistä suurempi resursointi ennaltaehkäiseviin palveluihin ja moniammatillisiin tiimeihin, mikä mahdollistaisi perheiden varhaisemman ja kokonaisvaltaisemman tuen ennen viime sijaista, korjaavaa ja joskus traumaattistakin lastensuojelua.

Lastensuojelun tarpeen aiheuttajista pitäisi tehdä perusteellista, akateemista tutkimusta. Ennaltaehkäisevät palvelut tulisi kohdentaa kouluille ja tarjota apua perheille paljon nykyistä varhaisemmassa vaiheessa. Esim. jos havaitaan, että lapset tankkaavat kouluruokaa ennen ja jälkeen viikonlopun. Ylipäätään ajattelua pitäisi muuttaa niin, että sosiaali- ja terveystaloudellissa ennaltaehkäisevät palvelut ovat pääsääntöisesti jo korjaavia. Aidosti ennaltaehkäisyä pystytään toteuttamaan varhaiskasvatus- ja opetuspalveluihin kohdennettavilla ammattilaisilla, jotka etsivät heikkojen signaalien avulla autettavia lapsia, nuoria ja perheitä ja tarjoavat apua jo ennen kuin he edes itse tunnistavat avun tarvettaan. Varhaiskasvatus- ja opetuspalveluissa lapset ja perheet tavataan päivittäin. Vaikuttavuutta on saatavissa, kun kanssakäyminen on tiivistä yksittäisten vastaanottokäyntien sijaan.

Samassa yhteydessä tulisi arvioida vuonna 2011 annetun neuvola-asetuksen vaikuttavuutta. Sosiaalipalvelujen kysyntä osoittaa, että neuvola-asetus ei ole lunastanut niitä odotuksia, joita sille perheiden tukena ja ennaltaehkäisevänä palveluna on asetettu. Neuvola-asetuksella tavoitetaan perheet, joissa asiat ovat kunnossa. Asetus sitoo työntekijäresurssia ja kuntien taloudellisia voimavaroja, jotka nykytilanteessa tulisi kohdentaa tarkoituksenmukaisemmin. Koska palvelutarpeet ja kuntien velvoitteet ovat jatkuvasti lisääntyneet, tulisi olla myös rohkeutta luopua niistä ratkaisuista, joilla odotettua vaikuttavuutta ei ole saatu.

Ennalta ehkäisevän työn lisäksi on huolehdittava moniammatillisten palvelujen riittävydestä. Erityisesti sosiaalityön työpariksi tarvitaan mielenterveyden ja päihdetyön asiantuntijoita. Lisäksi sosiaalityön kentällä tulisi toteuttaa vastaavan kaltainen työnjaon uudistus, mikä terveystaloudellissa on toteutettu. Tulisi pohtia toimivaa työnjakoa sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien välille. Tämä toisi helpotusta työntekijöiden riittävyteen ja helpottaisi sosiaalityöntekijöiden työkuormaa ja kuormittuneisuuden kokemusta, kun haastavissa asiakastilanteissa voisi tilannetta jakaa ja purkaa työparin kanssa.

Mikäli asiakasmäärämitoitus lastensuojeluun toteutuu, asettaa se haasteita edellä kuvatulle toiminnan laaja-alaisemmalle kehittämiselle, koska taloudelliset voimavarat ja liian vähäiset sosiaalityöntekijäresurssit joudutaan kohdentamaan lastensuojeluun. Tämä aiheuttaa myös oravanpyörän ja lisää mahdollisesti lastensuojelun tarvetta, koska ennaltaehkäisevät ja moniammatilliset palvelut kurjistuvat kuntien taloudellisen kantokyvyn siirtyessä lastensuojelun resursointiin.

2. Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi lastensuojeluviranomaisen kansainvälisestä toimivallasta (17 §), lastensuojelun järjestämis- ja kustannusvastuusta kansainvälisissä tilanteissa (17 a §) sekä lastensuojelun tarpeen arvioinnista ulkomailla (17 b §). Selkiyttääkö sääntely rajat ylittäviä tilanteita?

-

3. Esityksessä ehdotetaan säädettävän lapsen sosiaalihuollon asian vireille tulosta ja lapsen palvelutarpeen arvioinnista (26 §). Onko ehdotettu sääntely selkeä?

-

4. Esityksessä ehdotetaan säädettävän tehostetusta avohuollon tukitoimesta (37 b §). Mikä on näkemyksenne sääntelyn selkeydestä suhteessa muihin lastensuojelun avohuollon palveluihin?

-

5. Onko esityksessä ehdotettu 49 a §:n 2 momentin c-kohdan päihdehoidon vieroitushoidon ja kuntoutuksen sekä sijaishuollon integroitua palvelu ja sitä koskeva päätöksenteko (49 b §) sääntelyltään selkeä ja toteutettavissa käytännössä?

-

6. Esityksessä ehdotetaan erityisen huolenpidon palvelun tuottamisen keskittämistä julkisen sektorin toimijoille (60 d §). Muutokseen esitetään pitkää siirtymäaikaan vuoteen 2026 asti. Mitä käytännön vaikutuksia näette ehdotuksilla olevan?

-

7. Esityksessä ehdotetaan vähimmäishenkilöstömitoituksia vaativan sijaishuollon ja erityisen huolenpidon palveluihin (59 a §). Mitoitukset porrastetaan vuosille 2022–2026, täysimääräisinä mitoitus tulisivat voimaan vuonna 2026. Mitä käytännön vaikutuksia näette ehdotuksella olevan?

-

8. Esityksessä ehdotetaan uutta säännöstä kiinnipitämisestä lapsen laitoksesta poistumisen estämiseksi (68 a §). Onko sääntely riittävän selkeä ja millaisia käytännön vaikutuksia näette ehdotuksella olevan?

-

9. Esityksessä ehdotetaan muutettavan luvatta laitoksesta poistuneen lapsen palauttamista koskevaa nykyistä säännöstä (69 a §) siten, että siinä säädetty kiinniottaminen mahdollistaa poliisille toimivallan lapsen kiinniottamiseksi virka-apuna. Poliisin virka-avun antamisesta säädetään tarkemmin uudessa 69 b §:ssä. Onko ehdotettujen 69 a § ja 69 b § sääntely riittävän selkeä ja millaisia käytännön vaikutuksia näette ehdotuksilla olevan?

-

10. Esitys sisältää muutoksia työryhmän ehdotuksiin päihdehoidon vieroitushoidon ja kuntoutuksen sekä erityisen huolenpidon jakson aikana tehtävistä rajoitustoimenpiteistä ja yhteydenpidon erityisestä rajoittamisesta (71 § ja 72 §). Millaisia vaikutuksia ehdotetuilla muutoksilla näette olevan lapsen päihdehoidon vieroitushoidon ja kuntoutuksen sekä erityisen huolenpidon jakson toteuttamiseen?

-

11. Vapaamuotoiset huomiot edellä mainittuihin säännöksiin:

-

Lanne Marika
Kangasalan kaupunki - Sosiaali- ja terveystoimen johtaja